

Simmel Üzerine

Ulus Baker

İçindekiler

Simmel Üzerine	4
Ulus Baker	5

Simmel Üzerine

Ulus Baker

kırsadevre fanzin, 2 (1 nisan 2001) [Bu metin Ulus Baker'in toplumsal tipler ve belgesel ilişkisi üzerine yazdığı bir e-mail'den alıntıdır.]

Simmel'in metninden* anlaşılması gereken tuhaf bir durum var galiba: o da bir yabancıya kimsenin "yabancı olamayacağıdır..." bir paradoks gibidir bu durum ama en çok bir yabancıyı rahat rahat kişisel ya da kolektif sorunlarınıza dahil (hatta Simmel'in hatırlattığı gibi) ve ortak kılarırsınız... tuhaftır bu geçen yıl Western konusunda derste tartışırken farkettiğimiz gibi o film türünün iyi örneklerinde beliren bir durumdur... dışarıdan gelene duyulan o tuhaf güven hissi... içini ona dökülmek ve onun yargıçlığına (hakemliğine) başvurmak... bu açıdan Yabancı" asgari bir insan" gibidir... bizimle birlikte insandır, ama yine de asgaridir...

"gariban" ise yabana atılacak bir tema değil... "garib" ve çoğulu "gariban" asırlar boyu bu coğrafyada çok geniş bir insan kitlesini anlatan kelimelerdi... bu kelime bugün bizi daha çok yoksulluğa, dışlanmışlığa, "ötekiliğe" çekiyor ama geleneksel kültürlerin bugün "misafirperverlik" gibi yavaşmış bir kelimeyle çarpıtmaya alıştığımız çok özel bir "yabancı-tanışıklığının" da hesaba katılması gerekir... her bakımdan sosyolojinin en acımasız, en sert, en tarafgir, en vahşi "bilim" olduğunu hissetmek gerekiyor... bu ise sosyoloji için en büyük açılımdır...

Simmel metinleri genel olarak bu "vahşeti" icerirler... bütün tespitler (para, meta ilişkileri, toplumsal tip ve karakterler) son derecede sert ve keskindirler ve herhalde Simmel'in dönemindeki kent ve kır manzaralarının çok gerçek yorumlarıdır... günümüzde sosyoloji insanı kaybetmeye, onu rakamlaştırmaya ya da "kanaat sahibi" ve "soru sorulacak" birimler haline getirmeye başladığında Simmel devrini gerçekten özlüyoruz...

Peki bugün sosyal bilimler "toplumsal tipler" yaratabilirler mi, onları anlayabilirler mi? yoksa tipler nesnel olarak mı ortadan kalktı? su anda sorulması gereken sorular bu turdendir... artık roman sanatı bile toplumsal tipler üretmiyor (oysa eskiden Dostoyevsky'nin Budala'sı, Dickens'in "yoksul"u, Gogol'un "memur"u vardı... Marx "proletarya"yı, Weber Protestan kafalı "burjuva"yı tasvir ediyordu... Sinema toplumsal tipler üretmeyi romandan ve sosyolojiden daha uzun bir süre sürdürdü... bugün ise vazgeçti...

sorulması gereken şudur... Yabancı gibi, Yoksul gibi, Göçmen gibi, Burjuva gibi vesaire... afektif ve görülebilir (dolayısıyla görselleştirilebilir) toplumsal tipler modern-postmodern toplumda ortadan kalkarak amorf kitle toplumunda yitip gittikleri için mi onların sosyolojisini, siyasetini ve filmini yapamıyoruz artık, yoksa sosyoloji, siyaset ve sinema onları artık yakalayamıyor, kapsayamıyor, ifade edemiyor mu... ben ikinci bakış açısına yatkınım...

ben bütün doktora tezimi bu "toplumsal tipler" meselesi üstüne kurdum... gerçekten sonsuz bir literatur var... ama aynı zamanda "düşünülmemişliğin" eseri olarak hiçbir şey de yok... mesela bir düşünün toplumsal tiplerimizi ve onlara tekabül edebilecek kısa formulleri:

Taraftar... kimdir nedir? bunun bir "kimlik" olduğunu kabul etmemizi isteyenler var... oysa kimlik kapalı bir şeydir, tanımlanır ve tanımlandığı yerde durur-kalır... oysa varoluş sürekli hareket halindedir ve "kimlik" kavramıyla kavranamayan bir açıklığı, belirsizliği vardır... taraftar hem bireydir hem de değildir... çoğu zaman gevşektir ve tırsar... kalabalık olgusundan destek bulduğu anda ise canavarlaşabilir... ya da tam aksine kalabalığa karşı çıkar... çoğullukların davranışlarını hesaba katmadan hiçbir toplumsal tipi ayırdetme şansız olamaz...

mesela: "Müslüman"... yalnızca bir dine aidiyet söz konusu değildir... toplumsal-varoluşsal tip olarak müslüman'ın formülü şudur: her şeyin çözümünün çok kolay olduğuna inanan adam (kadın değil –ve bunun nedenini hemen göreceğiz...) Müslüman, herhangi bir fıkıh alimiyle ya da ümmetten bir köylüyle

konuştüğunuzda hemen farkedebileceğiniz gibi kendi dinini üstünlüğünü basitliğinde, yalnlığında arar... mesela karısının kızının iffeti gibi "derin" bir mesele mi vardır? islam buna çok kolay bir çözüm bulmuştur zaten: kapatırsın olur biter... faiz günah midir? çözüm çok basittir: bir senet yaparsın burada o olayın adına faiz denmez, metinde "faiz" sözcüğü geçirilmez, olur biter...

Ama ne yazık ki mesele bununla bitmez ve Müslüman adını verdiğimiz "toplumsal tip" sürekli bir "varoluşsal kriz" içine düşer... karısını kızını kapatmıştır, ama ya sokakta onlara birisi değerse... o halde hemen "en basit" çözüm bulunur: iran'da olduğu gibi kamu araçlarında, otobüslerde ve sokaklarda "haremlik-selamlık"... bir fıkıh ya da ilahiyat aliminin hep övündüğü "İslamın en iyi din olduğu" çünkü çok yalın ve basit olduğu" bu yüzeysel "kolay çözümler" mantığı içinde eriyip gider... Ne kolaydır müslümanlık! sonuçta bir "bismillahirrahmanirrahim" demen yetecektir...

etrafımızda bu türden bir projede "insan" olarak görebileceğimiz çok sayıda "toplumsal tip" var... onlar "şu ya da bu" kişiler değiller... öyle olsaydılar gazeteler ve televizyon toplumsal tipler inşa etmek işini başarabilirlerdi... kişi değiller... ama olaylar ve olay oluşturlar... büyük "beat" sosyolog Charles Wright Mills ellili yıllarda iki "modern" toplumsal tipi keşfettiğinde ("iktidar seçkini" ve "beyaz yakalı") bu meyanda yürüttüğü tartışma bu toplumsal tipler aracılığıyla bütün bir dünyayı çözümlemeye kadar varabilmisti... çünkü toplumsal tipler analitik toplumsal işlevlere bağlanırlar... michel foucault 19. yüzyılda belirginleşen bir toplumsal tipi ortaya çıkarmıştı: tehlikeli birey... bütün hukuk ve psikiyatri, bütün ceza sistemi bu bireye değgin örgütlenmişti: suç işlemiş olmasa bile buna yatkın olan tipler kimler... bu aranıyordu... Freud bir psikolojik-toplumsal tip olarak "nevrozlu"yu icat etti...

toplumsal tipler genel olarak "tümü kapsayıcı" olabilirler... bu onların "tip" olma karakterini ortadan kaldırmaz... günümüzde herkes bir şeye "yabancıdır"... birilerince "yabancı" olarak görülür... o zaman "yabancılaşma" ana formülünü sosyolojik olarak üretemezsiniz sosyoloji yapamazsınız, yabancıyı da anlayamazsınız... simmel bu konuda bize çok şeyler anlatan ve hatırlatan bir formül üretmişti... başka formüller de üretilebilir... mesela "yabancılaşma" sürecinin ürünü olarak yabancı... bir düşmanlığın nesnesi olarak yabancı... korkulur kişi olarak yabancı...

toplumsal tipler afektif varoluşlardır... anlaşılabilirler ama hissedilirler... Simmel bu yüzden bir toplumsal tipin mutlaka toplum tarafından yaratılacağına dikkat çeker: onlar hissedilmeden varolmazlar... "yoksulluk" olsa bile "yoksul" diye bir tip olmayabilir... varolması için toplumun "yoksulları" keşfetmesi, bu sorun için birilerini hedef seçerek tavırlar alması, mesela onaltıncı yüzyıl ingilteresinde olduğu gibi Poor Laws çıkarması, ondokuzuncu yüzyılda olduğu gibi anti-alkolizm, vesaire... ve benzeri kuruluşlar oluşturmaları gerekir... Yoksulluk bir nesne haline geldikçe etrafında bir "toplumsal tip" oluşacaktır...

şimdi benim iddiam: toplumsal tipleri "görsel işitsel" olarak tespit etmek onları teorik olarak hedef edinmekten daha kolay, daha verimlidir... bu "belgeselliktir"... belgesi olmayanların belgesi olmak yazı aracılığıyla olmaz, görsel-işitsel ortamda olur... sosyoloji zamanla "toplumsal tiplerini", bu esaslı tutamaklarını kaybetti... edebiyat ve sinema da kaybetme yoluna girdiler... biraz üçüncü dünya sineması dayanıyor gibi: güney, kiarostami, sokurov (rusya da artık bir üçüncü dünya ülkesi bugünlerde)... sosyoloji artık insanların ne olduğuna bakmıyor; onlara ne olduklarını -çoğu zaman pek de nazik olmayan bir şekilde- sormakla yetiniyor... çevrelerinde, dünyalarında ne olup bittiğine bile bakmadan onların "toplumsal bakımdan kurulu" (socially constructed) dünyalarında ne olup bittiğine bakmayı -bir tür kanaatlar haberdarlığını- yeterli görüyor...

işte tam bu noktada sosyoloji ile "belgesel" arasında esaslı bir bağ kurulabilir... "sözlü tarih" denen bir pratik var... bunu antropologlar iki yüz yıldır zaten yapıyorlardı... ama tek bir "toplumsal tip" üretmediler... çünkü hep toplumsal yapıların, yani durganlıkların nasıl olduğuna bakmaya çalıştılar... oysa hayat harekettir... ve bu hareketlerin tespiti esas olarak "görsel" duyuların dünyasından etkilenen bir varlık olarak insana görsel-işitsel ortamlarla daha rahat iletiliyor... bu bir gözlemden bile ötede bir şey: her yeni kuşak bir öncekinden daha çok "görsel-işitsel" düşünüyor ve varoluyor... biz de eskiden daha çok okurduk, şimdi daha çok... seyrediveriyoruz...

benim iddiam, bir belgesel kurgusunun bir tür "düşünme" olduğu... nasıl bir sosyolog araştırma materyelini yontuyorsa, ışığı, görüntüyü, imajı, hareketi ve zamanı yontarak bir filmci de "düşünür"...

"hayatı olduğu gibi yakalamak" gibi bir Vertov ideomu bence hala "belgesel" için esastır... ama bence vertov'un söyleyeceklerinin daha çoğu bir filmciden çok sosyologlara hitap ediyor... görsel olarak bir dünya kurup onu araştırmak... ve bu dünya mümkün olduğunca az "anlatısal", "dramatik" olmalı... mümkün olduğunca "olduğu gibi" olmalı...

* G. Simmel "The Stranger", *On individuality and social forms: selected writings*, Edited and with an intro. by Donald N. Levine. Chicago: University of Chicago Press, [1971], s. 143-49.

Posia

Ulus Baker
Simmel Üzerine

<https://www.korotonomedy.net/kor/index.php%EF%B9%96id=21,221,0,0,1,0.html>

* G. Simmel "The Stranger", *On individuality and social forms: selected writings*, Edited and with an intro. by Donald N. Levine. Chicago: University of Chicago Press, [1971], s. 143-49.

edu.wll.im